

Za profesorem J. Stavělem

Česká a slovenská psychologie osiřely. Odešel poslední z otců — zakladatelů, kteří vytvářeli československou psychologii a v nezmapovaném terénu vytvářeli stezky, z kterých vycházíme dodnes. Tato kohorta mladých psychologů 20. let by byla nemyslitelná bez tvůrčího ducha Josefa Stavěla.

Vážený přítomní! Loučíme se dnes s univerzitním profesorem, doktorem filozofie Josefem Stavělem. Připomeneme si ve stručnosti jeho životní cestu a dílo. Narodil se na začátku tohoto století dne 12. 3. 1901 ve Znojmě jako druhé dítě v rodině právníka, který byl zaměstnaným pracovníkem české menšiny. Gymnázium navštěvoval v Moravských Budějovicích, kde v roce 1919 maturoval. Již za středoškolských studií se utvářely jeho výrazné zájmy kulturní. Publikoval v pražském Studenském časopise a v hudbě se vzdělával spolu se svým spolužákem, pozdějším dirigentem Zdeňkem Chalabalou.

Po maturitě odešel do Prahy na Filozofickou fakultu, kam ho vedly jeho filozofické i literární zájmy. Na studiích se stýkal s řadou mladých tvůrců, mezi jinými i s Jiřím Wolkerem. Studium psychologie jej však zaujalo natolik, že se mu věnoval systematicky a s důkladností sobě vlastní, i když vyhlídky na praktické uplatnění byly v té době více než sporné. V dizertaci na téma Problém drezúry se zabýval jak teoretickými otázkami, tak i samostatnou empirickou prací. Experimentoval s čerstvě vylíhnutými kuřátky, která se rychle naučila chodit za jeho rukou po podlaze, i po desce pracovního stolu. Dnes již málokdo ví, že velmi přesně popsal proces, který teprve po více než deseti letech uvedl do literatury K. Lorenz pod pojmem Prägung — vtištění.

Po získání doktorátu v roce 1924 přijímal dr. Stavěla jen příležitostná zaměstnání a intenzivně pokračoval ve studiu. Až v roce 1927 nastupuje jako asistent do Psychotechnického ústavu tehdejší Masarykovy akademie práce. Jeho schopnosti se velmi rychle prokázaly a již v roce 1929 je pověřen vybudovat a vést obdobný ústav v Bratislavě a zároveň vytvořit na Slovensku síť poraden pro volbu povolání. V Bratislavě působil více než 10 let a stal se tak skutečným spoluzakladatelem psychologie na Slovensku a zároveň i jedním z učitelů první generace slovenských psychologů.

Na výzvu profesorů Hendrycha a Tvrdého se na bratislavské univerzitě habilitoval svým spísem Hlad — příspěvek k analýze pudu. Vytvořil zde na svou dobu nejen jedinečné souborné dílo, ale zároveň v řadě aspektů předběhl světovou vědu jak v kritice některých pojmů, tak v pozitivní formulaci otevřených problémů. Uvedme alespoň Stavělovo zdůvodnění strukturovanosti motivace proti unitárnímu pojetí pudu a rozpracování motivačního přediva alimentárního chování včetně nejširších souvislostí i s chováním sociálním. Výzkum speciálních hladů jako motivačních jevů se ve světové literatuře

začíná rozvíjet v přiměřené míře až v 70. letech.

V Bratislavě začíná i své dlouholeté studie detailního rozboru instinktivního chování. Sledoval hlavně konstruktivní aktivitu larev mravkolva, které nacházel na procházkách v bratislavském okolí a později je po léta choval ve svém bytě. Systematické pozorování bohatě dokumentované fotograficky probíhalo převážně v noční době, kdy sledované činnosti byly neživější. Bohužel z tohoto rozsáhlého díla uveřejnil jen část, ale v paměti mnohých je zachováno v jeho vysokoškolských přednáškách.

Praktická činnost v Psychotechnickém ústavu vedla prof. Stavěla k problematice poznávání osobnosti člověka — a nebyl by to Stavěl, kdyby se spokojil s vyšlapanými cestami. Zdůrazňoval a v praxi prosazoval zásadu, že poznání jedince může být založeno pouze na kombinaci různých metod. I když sám vyvíjel a psychometricky ověřoval řadu testů, zdůrazňoval nejen jejich přednosti, ale i úskalí a rizika. Ani toto jeho varování před spoléháním na izolované metody neztrácí po více než čtyřiceti letech na aktuálnosti.

V psychodiagnostické činnosti pokračoval po návratu do Prahy. V té době rozšířil své výzkumné záměření i na problematiku zájmů člověka. V roce 1945 nastupuje jako profesor teoretické a obecné psychologie na pražskou Filozofickou fakultu a jeho přednášky — ať již se týkaly obecné psychologie osobnosti, instinktů, psychopatologie či dějin psychologie, byly vždy pečlivě zpracovány, opíraly se o kritický rozbor rozsáhlé literatury a byly podány vědecky přesným a slohově vytříbeným jazykem.

Po odchodu do zdravotního důchodu se prof. Stavěl vrátil ke svému oblíbenému tématu a vydal v roce 1971 knihu *Antická psychologie*, která vyšla v Praze ve Státním pedagogickém nakladatelství. Myšlenky starých filozofů nebyly pro něj mrtvým materiálem pro historiky, ale dokázal je aktualizovat a převádět i do problematiky současné psychologie. Poslední léta života trávil v ústraní, zahlobán do studia filozofie, a zpovzdálí, ale s nadhledem, sledoval vývoj současné psychologie a při obsahové analýze našich akcí objevoval mnohdy trendy, které si aktivní účastníci psychologického dění ani neuvědomovali. Opakovaně se zaposlouchával do hudby Bachovy a znovu se vracel k literatuře a v beletrii 19. století hledal vývojové zdroje současného českého myšlení. I zde byl příkladem, že je možno se vzdělávat a studovat nezávisle na věku. Ještě několik dnů před smrtí při příležitosti svých 85.

narozenin byl potěšen zdravící ze dne klinických psychologů i dalšími blahopřáními. Životní síly byly však již vyčerpány a tak — i přes nesmírnou a dlouholetou obětavou péči svých neteří — umírá po krátké nemoci.

Dílo prof. Stavěla nebylo sice příliš rozsáhlé,¹⁾ ale působilo vždy jako výzva. Pamatujete se, jak jsme na jeho přednáškách usilovali o přesné zachycení jeho formulací? A pamatujete se, jak jsme se při zkouškách obávali, abychom nezanechali u něj špatný dojem? A pamatujete se, jak jsme se prokousávali jeho spisy a kolik podnětů v nás vyvolávaly, ať již jako výzvu k následování či jako výzva k polemice? Mnozí z nás patří k Stavělové škole — škole nikoli v tom smyslu, že bychom nutně vycházeli ze stejných východisek, že bychom řešili stejné problémy, či volili stejné metody, ale v tom, že jsme přejímali kritické uvažování, přesné vyjadřování, chápání složitosti psychologické problematiky a vědomí, že každé zjednodušení a každé rutinérství nás povede na zcestí.

Chcete dnes vidět pomník profesora Stavěla? Rozhlédněte se po české i slovenské psychologii, rozhlédněte se po práci Stavělových žáků i žáků jeho žáků, a rozhlédněte se, kde všude se dnes psychologie uplatňuje — a tam najdete stopy Stavělovy a tam najdete pomník trvalejší kovu. Jsou dvě kategorie osob, které jedince v jeho ontogenezi poznamenávají — v raném dětství jsou to rodiče a v době myšlenkového zrání jeho učitelé. Přál bych našim dětem, aby v životě našly takové učitele jako byl profesor Stavěl pro nás.

Semper honos nomenque vestrum laudesque manebunt!

Vždy zůstane Vaše čest, Vaše jméno a Vaše zásluhy.

¹⁾ Viz seznam prací J. Stavěla, *Čs. psychol.*, 1961, 5, 2, 169.

Projev PhDr. Václava Břicháčka nad rakví zesnulého v pražském krematoriu ve Strašnicích dne 24. března 1986.

Seminár „Využívanie vedy a techniky v riadení sociálnych systémov organizácií“

V dňoch 2.—4. októbra 1984 sa uskutočnil v Nitre celoštátny seminár s názvom „Využívanie vedy a techniky v riadení sociálnych systémov organizácií“, určený pracovníkom z podnikovej sféry, riadiacim pracovníkom, odborníkom vedeckovýskumných inštitúcií a vysokých škôl, ktorí sa zaoberajú aktuálnymi úlohami a modernými formami riadenia sociálnych systémov v organizáciách.

